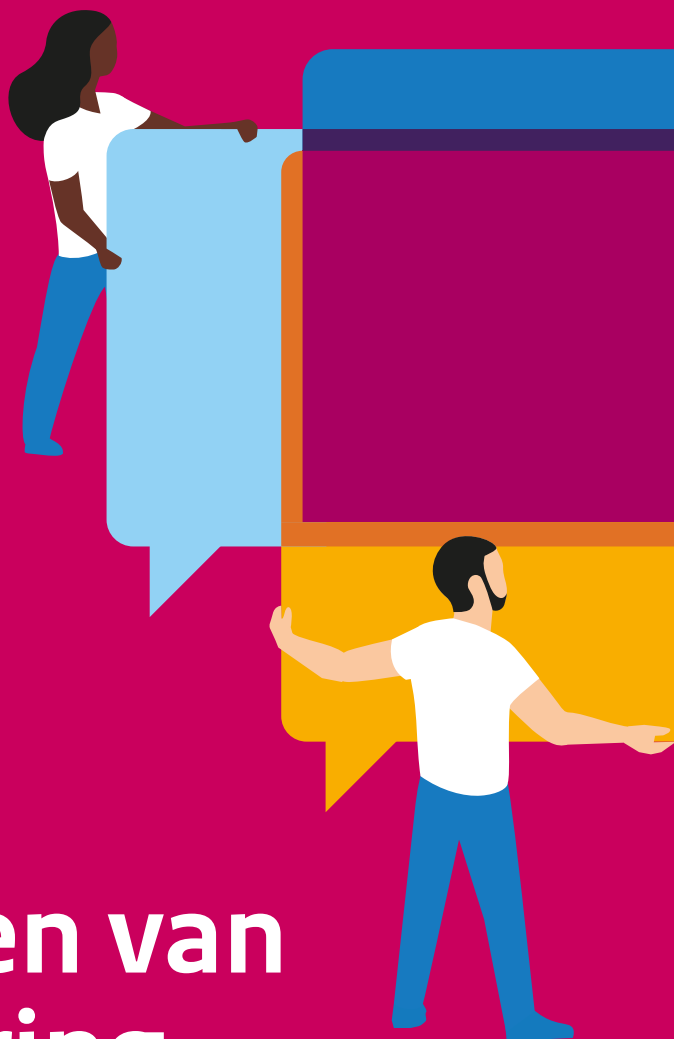

Expertise-unit Sociale Stabiliteit
Ministerie van Sociale Zaken en
Werkgelegenheid

Voorkomen van radicalisering door vergroten van veerkracht

Handvatten en praktische tips
voor gemeenten

Bij het voorkomen van radicalisering en extremisme van jongeren ligt de nadruk nog vaak op een benadering die zich richt op risicofactoren, terwijl wetenschappelijk onderzoek en ervaringen uit de praktijk laten zien dat juist een benadering die zich richt op het versterken van beschermende en stimulerende factoren heel effectief kan zijn. Verschillende experts pleiten er dan ook voor om meer in te zetten op het versterken van veerkracht. Maar hoe doet u dat binnen uw gemeente?

Met dit document heeft u een overzicht in handen van de belangrijkste informatie voor de ontwikkeling van beleid of het inzetten van interventies. Hieronder zetten we kort uiteen welke onderwerpen aan bod komen.

1. Nadruk op vergroten van veerkracht

Waarom vindt er in de aanpak van radicalisering en extremisme een verschuiving plaats van het minimaliseren van risicofactoren naar de inzet op veerkracht?

2. Definitie van veerkrachtig handelen

Wat is veerkrachtig handelen eigenlijk? We geven een voorlopige duiding.

3. Factoren die veerkracht versterken

Er zijn verschillende factoren die kunnen bijdragen aan het versterken van veerkracht. Deze factoren zijn werkzaam op drie verschillende niveaus: het individu, omgeving van het individu en de samenleving. Per factor noemen we één of meerdere voorbeeldinterventies.

1. Nadruk op vergroten van veerkracht

Waar komt de inzet op veerkracht ter preventie van radicalisering vandaan?

Bij de aanpak van radicalisering en extremisme lag de nadruk lange tijd op harde veiligheidsmaatregelen en op interventies gericht op het minimaliseren van risicofactoren. Bij risicofactoren moet u denken aan weinig zelfvertrouwen en trauma, het ervaren van onrecht en discriminatie en groepsdynamieken, zoals vrienden die al actief zijn in een extremistische omgeving. Hoewel het minimaliseren van risicofactoren belangrijk is, gaat het versterken van positieve factoren vaak makkelijker dan het verzachten van negatieve omstandigheden. Ook kan een te grote focus op risicofactoren onbedoeld negatieve consequenties hebben, zoals gevoelens van marginalisering of stigmatisering.

Daarom pleiten steeds meer experts voor een preventieve benadering, die zich richt op het versterken van beschermende en stimulerende factoren. Bijvoorbeeld door in te zetten op het vergroten van veerkracht van jongeren.

Bij een positievere benadering hoort positieve taal

De verschuiving van een nadruk op risico's naar een nadruk op kansen betekent ook iets voor de taal die we gebruiken bij het inzetten op veerkracht. De initiatiefnemers van Presikhaaf University in Arnhem verwoorden dit op een hele mooie manier. Ze spreken liever niet over 'kwetsbare jongeren', omdat ze sterk geloven in het eigen kunnen. Veel liever hebben zij het over 'talentvolle jongeren die opgroeien in een kwetsbare omgeving' die met wat ondersteuning heel veel potentie hebben.

Lees het artikel [Presikhaaf University: niet consumeren, maar produceren in het JEPzine](#)

2. Definitie van veerkrachtig handelen

Wat is veerkrachtig handelen eigenlijk?

Er bestaat nog geen eenduidige definitie van wat veerkracht is. We weten wel welke onderdelen deel uitmaken van een inzet op veerkracht:

- Veerkracht stelt mensen in staat om **lastige omstandigheden het hoofd te bieden én deze tegemoet te treden**, zodat zij hier van kunnen leren, zelfvertrouwen ontwikkelen en hun weg in de samenleving kunnen vinden.
- Het draait om het **versterken en stimuleren van kansen** en positieve ontwikkelingen.
- De **sociale omgeving en ook de maatschappij** als geheel zijn hierbij van groot belang, door bij te dragen aan zaken als toegang tot onderwijs - taal en inlevingsvermogen-, werk en een stevig, ondersteunend sociaal netwerk.
- **Warme relaties** met het gezin, opvoedondersteuners en vrienden in de wijk, kansen voor betrokkenheid in de samenleving en positieve identiteitsontwikkeling dragen allemaal bij aan veerkracht.

In de praktijk worden de termen veerkracht en weerbaarheid veel door elkaar heen gebruikt. Maar wat is het verschil? Over het algemeen wordt weerbaarheid meer gebruikt als het gaat om projecten die beschermen tegen een dreiging. Denk aan projecten die zich richten op het weerbaar zijn tegen online propaganda. Veerkracht richt zich meer op het versterken van capaciteiten. Zoals projecten die zich richten op het stimuleren van democratische vorming.

3. Factoren die veerkracht versterken

Inzetten op verschillende niveaus

Wat stelt een individu of groep in staat om positief te reageren op moeilijke omstandigheden? Welke handvatten en ondersteuning hebben ze hierbij nodig? Veel mensen krijgen te maken met tegenslagen of andere gebeurtenissen die een trigger kunnen vormen voor radicalisering. Toch weten veel mensen deze tegenslagen te overwinnen en ervan te leren. Wat kunt u als gemeente doen om ervoor te zorgen dat méér mensen in dergelijke situaties veerkrachtig kunnen handelen? Hieronder beschrijven we verschillende factoren die op het niveau van het **individu**, de **groep** en de **samenleving** kunnen bijdragen aan het versterken van veerkracht.

Tip 1 | Ga na op welk niveau veerkracht nu wordt inzet

Op welke verschillende niveaus wordt ingezet op veerkracht binnen uw gemeente? Richt u zich daarbij vooral op het individu of juist de omgeving van het individu? Wat werkt daarbij wel en wat misschien niet?

Het individu

Op individueel niveau zijn er meerdere factoren die het vermogen om veerkrachtig te handelen stimuleren:

1. Ideologische weerbaarheid en mediageletterdheid

Complottheorieën komen steeds vaker voor in de samenleving en professionals komen steeds vaker jongeren tegen die in aanraking komen met fake nieuws.

Om te zorgen dat jongeren een genuanceerd wereldbeeld ontwikkelen, is het belangrijk om ze te leren onafhankelijk te denken. Dit helpt ze om veerkrachtig te reageren op radicale en extremistische boodschappen. Daarnaast is het stimuleren van kritisch denkvermogen belangrijk zodat jongeren ervaren dat ze als democratische burgers kritiek mogen hebben op de status quo, en weten op welke manieren dit allemaal mogelijk is.

Toolbox media opvoeding

Leren hoe nieuws tot stand komt, kritisch leren kijken naar de boodschap van anderen of zelf media uitlatingen maken. De *Toolbox media opvoeding* van het Nederlands Jeugdinstituut is een voorbeeldinterventie die ondersteunt bij het mediawijs van kinderen en jongeren.

[Download de toolbox](#)

Under Pressure

Under Pressure is een interventie om jongeren weerbaarder te maken tegen desinformatie en eenzijdige meningsvorming om zo democratisch burgerschap te vergroten. Dit gebeurt onder andere via een game over het herkennen van nepnieuws.

[Meer informatie over Under Pressure](#)

2. Democratische vorming en morele betrokkenheid

Achter radicalisering kan het (terechte) gevoel schuilgaan dat je niet gehoord wordt of je onvoldoende vertegenwoordigd voelt door het politieke systeem. Democratische vorming kan dit negatieve beeld van de samenleving en de politiek nuanceren. Jongeren leren hun betrokkenheid zo een plek te geven en zich tot kritische, veerkrachtige burgers te ontwikkelen. Het geeft hen handvatten om te leren leven in een superdiverse samenleving.

Socratische gespreksvoering en burgerschapsonderwijs zijn mogelijk methoden om democratische vorming en morele betrokkenheid te vergroten.

De Vreedzame School

De Vreedzame School is een voorbeeldinterventie voor basisscholen. Het beschouwt de klas en de school als een leefgemeenschap en leert kinderen zich verantwoordelijk te voelen voor elkaar en de gemeenschap.

[Meer informatie over de Vreedzame School](#)

3. Eerste hulp bij identiteitsvraagstukken

Voor jongeren is een zoektocht naar identiteit een belangrijk onderdeel van hun ontwikkeling. Maar dit kan ook een lastig traject zijn waarin existentiële vragen naar voren komen. Omdat juist een gemixte achtergrond extra vragen kan oproepen bij het zoeken naar een eigen identiteit speelt dit nog meer in een diverse samenleving waarin heel veel achtergronden en culturen samenkomen. Ondersteuning bij het beantwoorden van deze identiteitsvragen werkt als een beschermende factor tegen identiteitscrises die een rol kunnen spelen in het radicaliseringsproces.

Jongerenwerkers, schoolmaatschappelijk werkers of vertegenwoordigers van religieuze organisaties kunnen allemaal ondersteunen bij het beantwoorden van identiteitsvraagstukken.

Dare to be Grey

Dare to be Grey is een platform en beweging voor en door jongeren. Ze stimuleren de ontwikkeling van het genuanceerde geluid en een meervoudige identiteit door een veelheid aan perspectieven te tonen.

[Meer informatie over Dare to be Grey](#)

4. Zelfverwezenlijking of zelfregie

Radicale groepen weten goed in te spelen op gevoelens van teleurstelling bij jongeren en weten vaak hoe ze jongeren zich gewaardeerd kunnen laten voelen. Dat maakt het verleidelijk om bij zo'n groep aan te sluiten. Een sterk gevoel van eigenwaarde en de ervaring van regie over je eigen leven en ontwikkeling helpt jongeren om veerkrachtig te reageren op dergelijke verleidingen.

Het benadrukken van de talenten en mogelijkheden van jongeren en het stimuleren van rolmodellen die een positief voorbeeld geven zijn manieren om zelfverwezenlijking en zelfregie te stimuleren.

Buro Zend-uit

Buro Zend-uit is een voorbeeldinterventie gericht op jongeren die op zoek zijn naar hun talent en rol in de samenleving.

[Meer informatie over Buro Zend-uit](#)

5. Stimuleren van sociale vaardigheden

Toegang hebben tot een stevig netwerk van familie, vrienden en opvoeders is belangrijk om veerkrachtig te kunnen optreden. Een dergelijk netwerk kan tegenwicht, ondersteuning en alternatieven bieden tegen onvrede en gevoelens van onmacht die zich anders mogelijk gaan uiten in radicalisering.

Kennis delen met jongeren over groepsprocessen en oefenen van vaardigheden om duurzame relaties aan te gaan, kunnen manieren zijn om het ontwikkelen van sociale vaardigheden te stimuleren.

Sociale vaardigheden op maat

Sociale Vaardigheden op Maat van het Nederlands Jeugdinstituut is gericht op het vergroten van vaardigheden, om gedragsproblemen te beperken en na een delict de kans op recidive te verkleinen.

[Meer informatie over Sociale Vaardigheden op Maat](#)

DIAMANT training

Er zijn natuurlijk ook interventies die verschillende werkzame elementen combineren. Bijvoorbeeld de *DIAMANT training*. Dit is een gecombineerde aanpak die zich richt op islamitische jongeren die vatbaar kunnen zijn voor radicalisering door bepaalde risicofactoren. Denk aan een risicovol netwerk, maar ook gevoelens van onrechtvaardigheid, gebrek aan toekomstperspectief en onzekerheid over identiteit. Via de training wordt er onder andere gewerkt aan een goed sociaal netwerk, kansen op de arbeidsmarkt en coaching over identiteitsvraagstukken. Ook ouders kunnen worden betrokken bij de begeleiding.

[Meer informatie over Diamant](#)

De omgeving van het individu

Bij het versterken van veerkracht is het ook belangrijk om in te zetten op de omgeving van een individu. Dit kunnen ouders of jeugdprofessionals zijn, sociaal-culturele netwerken, maar ook de school of een sportvereniging. Zij hebben een signalerende functie, bieden steun als jongeren het moeilijk hebben, vormen een rolmodel, geven het goede voorbeeld, helpen bij de zoektocht naar zingeving of bij het vinden van een baan. Door opvoeders van jongeren toe te rusten, kunnen zij op hun beurt weer handvatten bieden aan jongeren.

1. Opvoedondersteuning

Positieve familierelaties zijn een belangrijke beschermende factor in het radicaliseringsproces. Het zorgt ervoor dat jongeren zich geborgen voelen, maar ook dat ze de juiste begeleiding krijgen in hun ontwikkeling in de maatschappij. Het is zinvol om opvoeders te ondersteunen bij het veerkrachtig maken van jongeren als het gaat om de omgang met conflicterende normen en waarden, polarisatie, uitsluiting en radicale boodschappen.

Het vergroten van het bewustzijn over de positieve invloed die opvoeders hebben op de identiteitsontwikkeling van jongeren is een van de manieren om opvoedondersteuning te bieden. U kunt ook denken aan het aanleren van vaardigheden om hierover het gesprek aan te gaan.

Weerbaar opvoeden tegen radicalisering

De interventie *Weerbaar opvoeden tegen radicalisering* van KIS heeft als doel moeders te leren hoe zij hun kinderen weerbaar kunnen opvoeden, zodat hun kinderen minder vatbaar zijn voor radicalisering.

[Meer informatie over Weerbaar opvoeden tegen radicalisering](#)

2. Investeren in vertrouwen en begrenzing door professionals

Jongeren hebben behoefte om hun eigen weg te vinden. Tegelijkertijd zijn ze op zoek naar een kader, zodat ze ook weten waar grenzen liggen. Eerstelijnsprofessionals kunnen hier een belangrijke rol in spelen. Door oprechte interesse te tonen in beweegredenen van jongeren en tegenwicht en alternatieven te bieden waar nodig.

Professionals kunnen investeren in vertrouwen door te leren hoe ze een vertrouwensrelatie aangaan met jongeren, eigen associaties en vooroordelen te onderzoeken en te reageren met empathie en gezag.

Omgaan met extreme idealen

Omgaan met extreme idealen van ESS geeft professionals, docenten en ouders meer inzicht in radicaliseringsprocessen en hoe met jongeren met extreme idealen om te gaan.

[Meer informatie over Omgaan met extreme idealen](#)

3. Investeren in ondersteunende netwerken

Stevige netwerken om jongeren heen kunnen fungeren als een vangnet als jongeren het moeilijk hebben, kunnen jongeren op weg helpen in hun persoonlijke ontwikkeling en helpen in de omgang met diversiteitsvraagstukken. Het is de moeite waard om in uw inzet op veerkracht te investeren in initiatieven waarin die ondersteunende netwerken geboden worden.

Als gemeente kunt u investeren in ondersteunende netwerken door te zorgen voor een ruimte waarin jongeren in een veilige setting samen kunnen komen. Bijvoorbeeld een laagdrempelig jeugdcentrum in de wijk. U kunt ook denken aan het verbinden van jongeren aan relevante contactpersonen of een sterk netwerk stimuleren tussen school, wijk, sport en thuis via verenigingen en buurtinitiatieven.

Futsal Chabbab

Futsal Chabbab van FC Social Work is een voorbeeldinterventie gericht op jongeren in aandachtswijken waar veel schooluitval is en overlast op straat. Deze interventie bereikt via zaalvoetbal, huiswerkbegeleiding en coaching jongeren die vaak op straat te vinden zijn. De voetbaltrainer bouwt een duurzame band op met de jongeren en vormt de schakel tussen jongeren, ouders, leraren en hulpverleners.

[Meer informatie over Futsal Chabbab](#)

De samenleving

Het versterken van veerkracht op het niveau van de samenleving houdt in dat er wordt gekeken naar de manier waarop verschillende gemeenschappen en netwerken rondom jongeren kunnen samenwerken. En hoe die instellingen in goed contact kunnen blijven met de samenleving als geheel in de vorm van overheden, etnische groepen, religieuze gemeenschappen en politieke activisten.

1. Domeinoverstijgend werken

Werken aan de veerkracht van jongeren gebeurt niet alleen maar thuis en niet alleen maar door netwerken of instellingen die werken met jongeren. School, peer netwerken, het jongerenwerk en zorgverleners kunnen ook onderling samenwerken om de veerkracht van jongeren op een duurzame manier te versterken. We noemen dit domeinoverstijgend werken.

Bij domeinoverstijgend werken gaat het niet alleen over het verstevigen van horizontale relaties binnen de gemeente, bijvoorbeeld tussen jongerenwerk en het onderwijs, maar ook over zorgdragen voor goede verticale relaties tussen bijvoorbeeld gemeente, rijksoverheid en politie.

Jongerenwerk en Onderwijs Samen (JOS)

Een traject dat bijdraagt aan een domeinoverstijgende werkwijze is *Jongerenwerk en Onderwijs Samen (JOS)* van Platform JEP. Hierin bundelen jongerenwerk en onderwijs hun krachten om de veerkracht van jongeren te vergroten.

[Meer informatie over Jongerenwerk en Onderwijs Samen](#)

Tip 2 | Ga na of uw gemeente al domeinoverstijgend werkt

Hoe staat het met de samenwerkingsverbanden binnen de gemeente? Wordt er al domeinoverstijgend gewerkt als het gaat om de inzet op preventie radicalisering en/of veerkracht of nog niet? Hoe is het contact tussen het sociaal domein en het veiligheidsdomein? Meer inspiratie vindt u in de volgende artikelen:

- [Samenwerken in sociaal en veiligheidsdomein ondanks perspectiefverschil](#)
- [Sociale Stabiliteit en Online magazine: 'Samen slimmer'](#)

2. Reflectie op context

Een inzet op veerkracht staat niet op zichzelf, maar vindt altijd plaats binnen een sociaal-maatschappelijke context. Het zal voor jongeren lastiger zijn om veerkrachtig te handelen, als zij bijvoorbeeld te maken krijgen met structurele discriminatie of uitsluiting op de arbeidsmarkt. Een inzet op veerkracht lost deze thema's niet perse op, maar het is wel belangrijk om u van deze maatschappelijke context bewust te zijn en daar beleid op te maken.

Gebruikte bronnen

Wilt u zich verder verdiepen in de inzet op veerkracht? Wij gebruikten onderstaande artikelen voor deze publicatie.

- Artikel over het belang van samenwerking bij de inzet op veerkracht en de verschillende niveaus om op in te zetten: [Handen ineen voor meer veerkracht bij jongeren | Publicatie | Platform JEP](#)
- Artikel over de inzet op beschermende factoren bij de preventie van radicalisering onder jongeren: [Veerkracht bevorderen bij opgroeiende jongeren | Publicatie | Platform JEP](#)
- Artikel en infographic over werkzame elementen bij het versterken van de weerbaarheid onder jongeren: [Wat werkt bij het versterken van weerbaarheid van jongeren dossier \(pdf\)](#) van Movisie
- Informatie over het JOS traject (Jongeren en Onderwijs Samen). Samenwerking tussen Jongerenwerk en Onderwijs in het bevorderen van veerkracht: [Jongerenwerk en Onderwijs Samen | Over Platform JEP | Platform JEP](#)
- Online magazine over de samenwerking tussen sociaal domein en veiligheidsdomein als het gaat om de preventie van radicalisering en polarisatie: [Samen slimmer | Oktober 2020 | Sociale Stabiliteit](#)
- Rapport over interventies en werkzame elementen gericht op het bevorderen van de weerbaarheid van individuen en gemeenschappen: [Rapport 'Weerbare individuen, weerbare gemeenschappen' | Rapport | Sociale stabiliteit](#)

Expertise-unit Sociale Stabiliteit
Directie Samenleving en Integratie
Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid
Den Haag
November 2022
www.socialestabiliteit.nl